

Φυσικοί πόροι ευλογία ή κατάρα; η περίπτωση της Κύπρου

Description

Leslie G. Manison*

Η ανακάλυψη του πολλά υποσχόμενου κοιτάσματος φυσικού αερίου “Αφροδίτη” το 2011, παρείχε στην Κύπρο οικονομικές και πολιτικές ευκαιρίες, ενώ ταυτόχρονα εγκυμονούσε τον κίνδυνο επιδείνωσης των ήδη τεταμένων σχέσεων της με την Τουρκία. Δημιουργήθηκε ευφορία ότι αυτή η ανακάλυψη θα συνέβαλλε όχι μόνο στην εθνική ενεργειακή ανεξαρτησία, αλλά και ότι θα γίνονταν και άλλες ανακαλύψεις που, μαζί με το κοιτάσμα “Αφροδίτη”, θα μπορούσαν να αποδώσουν μεγάλο πλούτο. Ωστόσο, η Κύπρος είδε πέντε ανακαλύψεις φυσικού αερίου από το 2011, αλλά καμία δεν αναπτύχθηκε παρά την παρουσία μεγάλων ενεργειακών εταιρειών στα υπεράκτια ύδατα της.

Η βιβλιογραφία

Τίθεται, έτσι, το ερώτημα κατά πόσον η Κύπρος βιώνει την “κατάρα των φυσικών πόρων” που έπληξε αρκετές χώρες που ανακάλυψαν μεγάλα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου. Πρώιμες οικονομικές μελέτες παρέχουν στοιχεία ότι μεγάλες χώρες που εξάγουν πετρέλαιο, όπως η Νιγηρία, η Βενεζουέλα και η Αγκόλα, βίωσαν μια ισχυρή αρνητική σχέση μεταξύ του φυσικού πλούτου τους με τη μορφή πετρελαίου και φυσικού αερίου, και της οικονομικής τους ανάπτυξης[1]. Υποστηρίχθηκε ότι οι εν λόγω μεγάλες πετρελαιοεξαγωγικές χώρες υπέφεραν από την “κατάρα των φυσικών πόρων” που ορίζεται ως η αντίληψη ότι οι χώρες με άφθονους πόρους έχουν χειρότερη οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη από ό,τι οι χώρες με λίγους φυσικούς πόρους. Αυτή η επιζήμια

επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη αποδόθηκε σε διάφορους παράγοντες, όπως η επιδείνωση και η διακύμανση των όρων εμπορίου των φυσικών πόρων, η Ολλανδική ασθένεια[2], οι αδύναμοι θεσμοί, και η κακή διακυβέρνηση[3].

Ωστόσο, μεταγενέστερες έρευνες αμφισβήτησαν την αξιοπιστία της αρνητικής σχέσης μεταξύ του φυσικού πλούτου και των οικονομικών επιδόσεων, καθώς πλήθαιναν τα στοιχεία που έδειχναν ότι οι φυσικοί πόροι μπορούν να αποτελέσουν κατάρρα ή ευλογία ανάλογα με διάφορα ενδεχόμενα[4].

Ένα σημαντικό τέτοιο ενδεχόμενο είναι το επίπεδο της ποιότητας των θεσμών, το οποίο καθορίζει το βαθμό στον οποίο τα έσοδα από τους πόρους χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά για την προώθηση της οικονομικής και της ανθρώπινης ανάπτυξης. Ωστόσο, ο φυσικός πλούτος μπορεί να αποτελέσει κατάρρα όταν τροφοδοτεί τη διάχυτη διαφθορά και τις σπάταλες δαπάνες για σπάταλα έργα και μνημεία, όπως στη Νιγηρία και την Αγκόλα. Αντίθετα, ο φυσικός πλούτος φαίνεται να αποτελεί περισσότερο ευλογία στη Νορβηγία, τον Καναδά και την Μποτσουάνα, όπου επενδύθηκε παραγωγικά για την εθνική ανάπτυξη.

Πιο πρόσφατα, οι οικονομολόγοι της Παγκόσμιας Τράπεζας James Cust και David Mihalyi, εστίασαν στην λιγότερο γνωστή “κατάρρα των πόρων”, δηλώνοντας ότι η κατάρρα αυτή δεν είναι αποτέλεσμα των εξαγωγών ορυκτών καυσίμων, που είναι η γνωστή αντίληψη σχετικά, αλλά μάλλον ως συνέπεια της ανακάλυψης και μόνον, πετρελαίου, φυσικού αερίου ή άλλων φυσικών πόρων[5]. Δηλαδή, οι χώρες αντιμετωπίζουν προβλήματα ακόμη και πριν από την πραγματική παραγωγή, πριν βγει από το έδαφος έστω και ένα βαρέλι πετρελαίου ή μια μονάδα φυσικού αερίου.

Οι εν λόγω οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι διαμορφώνονται υπερ-αισιόδοξες προσδοκίες από τις ανακαλύψεις φυσικών πόρων, με τις χώρες, τις κυβερνήσεις και τους πολίτες να επιδεικνύουν ένα κλίμα ευφορίας. Αυτό ενθαρρύνει τις κυβερνήσεις να αυξήσουν τις δαπάνες και τον δανεισμό τους, μεταξύ άλλων για κακοσχεδιασμένα και κακοδιαχειριζόμενα έργα, που με τη σειρά τους οδηγούν στη σπάταλη και συχνά διεφθαρμένη χρήση του σπάνιου κεφαλαίου. Πράγματι, μετά την ανακάλυψη του νέου πλούτου, οι χώρες αντιμετωπίζουν δύσκολες προκλήσεις που σχετίζονται με την εξόρυξη, τον εμπλουτισμό και τη διανομή των φυσικών πόρων.

Η περίπτωση της Κύπρου

Ο εμπειρογνώμονας σε θέματα ενέργειας, Χαράλαμπος Έλληνας, σε πρόσφατο άρθρο του [6] αναφέρει ότι η καθυστερημένη για μεγάλο χρονικό διάστημα ανάπτυξη του

κοιτάσματος φυσικού αερίου Αφροδίτη, στα ύδατα ανοικτά της Κύπρου, και τα πολλά άλλα “εκκρεμή μεγάλα ενεργειακά ζητήματα που ταλανίζουν την Κύπρο”, όπως “η διασύνδεση GSI, το έργο εισαγωγής υγροποιημένου φυσικού αερίου στο Βασιλικό, το σύστημα παροχής ηλεκτρικής ενέργειας, μια μη ανταγωνιστική αγορά για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η κατάργηση του μονοπωλίου εισαγωγής φυσικού αερίου της ΔΕΦΑ”, απεργάζονται θεμελιώδη προβλήματα για τη Δημοκρατία. Στο βαθμό που τα προβλήματα αυτά απορρέουν από τη βαθιά αδυναμία των θεσμών της Κύπρου να οργανώσουν και να υλοποιήσουν βιώσιμα έργα για την αποτελεσματική εξόρυξη και διανομή των άφθονων πόρων της από αναξιοποίητα κοιτάσματα φυσικού αερίου, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Κύπρος βιώνει μια κατάρα πόρων όπως αυτή που περιγράφουν οι Cust και Mihalyi.

Στην πραγματικότητα, όπως συμβαίνει με ορισμένες πλούσιες σε πόρους, λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, η Κύπρος πάσχει από αδύναμους θεσμούς. Η κυβέρνηση δεν μπόρεσε να διαμορφώσει ένα γενικό και λεπτομερές ενεργειακό σχέδιο, ιδίως όσον αφορά την εξάρτηση από τις προμήθειες ορυκτών καυσίμων έναντι των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, και την ανάγκη για υποστηρικτικές υποδομές, όπως για παράδειγμα την επέκταση και αναβάθμιση του δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας. Ακόμη και με δεδομένο τον ad hoc χαρακτήρα των πολιτικών για την ενέργεια, η Κύπρος δεν έχει τη θεσμική επάρκεια και την ικανότητά να διαμορφώσει με αξιοπιστία τον κατάλληλο σχεδιασμό και τους όρους για βασικά έργα υποδομής. Η κυβέρνηση φαίνεται απλώς να υποκύπτει στις πιέσεις των πολιτικών και των ομάδων ειδικών συμφερόντων, συμπεριλαμβανομένων των ξένων εταιρειών στη λήψη αποφάσεων, επιτρέποντας στην ελίτ να επιδιώκει (συχνά με διεφθαρμένο τρόπο), και να αποκομίζει κέρδη με την μορφή μισθωμάτων, μέσω του ελέγχου των πόρων.

Η επιτακτική ανάγκη να εξαλειφθεί η εκτεταμένη διαφθορά και η κατάφωρη παραβίαση των νόμων και των κανονισμών στην Κύπρο μέσω μιας πιο αποτελεσματικής δικαστικής εξουσίας είναι ουσιώδης. Εξίσου σημαντική είναι η απαίτηση για τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου θεσμού για τη μελέτη και αξιολόγηση της οικονομικής βιωσιμότητας και των κινδύνων των μεγάλων έργων στα οποία εμπλέκεται το κράτος, όπως επανειλημμένα υποστήριξε ο Σαββάκης Σαββίδης[7]. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Σαββάκης προσθέτει ότι δεν είναι τυχαίο ότι σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες τέτοια έργα μελετώνται και αξιολογούνται από μια ανεξάρτητη αρχή και όχι από το κράτος, το οποίο τείνει να εγκρίνει έργα που ο ένας ή ο άλλος πολιτικός ή γραφειοκράτης προτιμά ή που “φαίνεται σωστό”.

Επιπλέον, είναι οι κακές σχέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας με την Τουρκία και η μη

επίλυση της διαφοράς που αφορά την αμφισβήτηση για το ποια είναι η αποκλειστική οικονομική ζώνη της Κύπρου με την Τουρκία, που συμβάλλουν σημαντικά στην καθυστέρηση των προσπαθειών για την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων φυσικού αερίου και την εκπόνηση στέρεων σχεδίων για τη διανομή ενέργειας από και προς την Κύπρο. Αναμφίβολα, οι προκλήσεις στα ενεργειακά θέματα που περιέγραψε ο Χαράλαμπος Έλληνας και οι οποίες προκύπτουν από την ανακάλυψη φυσικού αερίου στα υπεράκτια ύδατα γύρω από την Κύπρο, όπως ανέφερε, φαίνεται να έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά εάν οι σχέσεις με την Τουρκία βελτιωθούν σημαντικά (πιθανότατα με την επίλυση του Κυπριακού), μετατρέποντας έτσι την κατάρα των πόρων περισσότερο σε ευλογία.

**Ο Leslie G. Manison είναι ιδρυτής και σύμβουλος της LG Manison Consulting Services, πρώην σύμβουλος του Υπουργού Οικονομικών της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι απόψεις που εκφράζονται είναι προσωπικές.*

[1] Sachs, Jeffrey, and Andrew Warner, 1995, «Natural Resource Abundance and Economic Growth», NBER WP 5398.

[2] Η ολλανδική νόσος είναι ένας οικονομικός όρος που αναφέρεται στις αρνητικές συνέπειες που μπορεί να είναι. προκύψουν από την ανατίμηση του εθνικού νομίσματος λόγω της ανακάλυψης και εκμετάλλευσης φυσικών πόρων, όπως συνέβη στην περίπτωση των Κάτω Χωρών με τις μεγάλες εξαγωγές φυσικού αερίου. Ο ολλανδικός ενεργειακός τομέας αναπτύχθηκε ταχύτατα εις βάρος άλλων οικονομικών τομέων, ιδίως των μη εμπορεύσιμων αγαθών, γεγονός που συνέβαλε σε σημαντική επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης.

[3] Isham κ.ά., «The Varieties of Resource Experience: Natural Resource Export Structures and the Political Economy of Economic Growth», The World Bank Economic Review, Volume 19, Issue 2, 2005.

[4] Van der Ploeg, Frederick, «Natural Resource: « Journal of Economic Literature, τόμος 49, αριθ. 2, Ιούνιος 2011.

[5] Cust, James Frederick & Mihalyi, David, «Evidence for a resource curse? Oil discoveries, elevated expectations and growth disappointments», Policy Research Working Paper Series 8140, The World Bank, 2017.

[6] Έλληνας, Χαράλαμπος, «Το σάγκα του Αφροδίτη εντείνεται, προσθέτοντας περισσότερες προκλήσεις στα τρομακτικά ενεργειακά προβλήματα της Κύπρου», Cyprus

Mail, 10 Σεπτεμβρίου 2024.

[7] Βλέπε για παράδειγμα, Σαββάκης Σαββίδης, «Eyes wide shut», Stockwatch, 11 Σεπτεμβρίου 2024, και Kavaddia, Helen, and Savvides, Savvakis, Funding Economic Development and the Role of National Development Banks – The Case of Cyprus», World Economics Journal, Vol. 21, No. 3, July-September 2019.